

EGYHÁZI SZEMLE.

Megjelenik kéthetenként egy íven. Előfizetési ára egész évre 3 frt.

Kiadó és felelős szerkesztő: **Kovács Albert**. A tanügyi rovat vezetője: **Dr. Kiss Áron**.
Belmunkatársak: **Csiskó János, Dr. Kovács Ödön, Papp Károly, Szeremlei Sámuel**.

5-ik évfolyam.

24. sz.

Pest, 1875. nov. 28.

Egy teljes theologiai akadémia terve *.

I.

Első kötelességünk megvizsgálni minő tudományos előkészülettel, és mely általános műveltségi fokon állva lépnek ifjaink át a gymnasiumból a legfelsőbb akadémiai szaktanfolyamokra, — s ezek között a theologaiakra is. Kötelességünk megfelelni egyszer mind azon kérdésre is, ha vajjon azon tudományos előkészület kielégítő-e egyfelől arra, hogy az ifju bármely akadémiai szaktanfolyamon, s különösen ép a theologaiak az illető szaktudományokat „akadémiai“ színvonalon hallgathassa és elsajátíthassa, másfelől arra, hogy életpályáján az általános társadalmi műveltség színvonalán álló egyén gyanánt jelenhessék meg és szerepelhessen, még azon téren is, melyre nem az ő specialis szaktudománya képesít? Mert önként értendő, hogy ha e tekintetben hiány van, e hiányon a gymnasiumban kell segíteni. Legalább is sehol a világon divatban nincs, sem az, hogy a gymnasium és az akadémiai cursus között még valamely előkészítő cursus is legyen, sem az, hogy az akadémiai cursuson az illető szakképzés mellett még az általános műveltségre is oly módon legyenek tekintettel, hogy a szaktudományokon kívül, csak ezen célból tanítsanak tudományokat. A gymnasiumnak kell az ifjut minden tudományból oda emelni, hogy bármely szaktudományt, még a technikaiakat is, azonnal teljes sikerrel hallgathassa az akadémiai tanfolyamon, de különösen — és ez a legfőbb feladata, főbb az előbbinél — a gymnasiumnak kell az ifju látkörét az élet

* Különös tekintettel az erdélyi ref. egyházkerület tanügyi és egyházi viszonyaira. Az u. n. „tizenötös bizottság“ elé terjesztett vélemény. Lásd az „Egyh. Szemle“ 21. sz. „A lelkészsképzés kérdéséhez“ című cikket.

mindazon általános emberi viszonyai előtt, melyekbe mindenik kivétel nélkül lépni fog (mint hazafui, állampolgári, társadalmi, vallásos és egyházi, erkölcsi, családapái, művészeti stb.) úgy felnyitni és oda szélesíteni, kedélyét, érzelmeit oda nemesíteni, akaratát úgy megedzeni, hogy e különböző viszonyokban magát — bármely életpályán, legyen is — tájékozni tudja, azoknak főbb kérdéseit figyelemmel kísérni és megérteni akarja is, képes is legyen, tudjon azok között öntudatosan élni, tudja azokat nemesen élvezni, érettök lelkesedni és ha kell áldozni. És ha a gymnasium ezen feladatát nem teljesíti, ha a tudományos látkört ennyire meg nem nyitja, ha az értelmi felfogást oda nem emeli, ha a kedélyt ide nem nemesíti, és az akaratot úgy meg nem edzi, akkor a legteljesebb akadémiai szakképzés mellett is egyoldalú, félszeg embereket nyerünk minden életpályára. A pap előtt idegen és közönyös fog lenni a nemzet jogi és állami élete, ez életkör mozgató kérdései és érdekei, a jogász hidegen vagy kicsinyléssel fog tekinteni az emberiség vallás- erkölcsi és egyházi érdekeire, törekvéseire, ez életkör problémáira, egyikök sem fogja élvezni tudni a művészetet s nem különösen a művészet azon ágát, mely mindenki előtt leginkább nyitva, s mely mind a művelt társalgásnak, mind a sziv nemességének legelső faktora, fejlesztője, a költészetet. Mindenikök előtt idegen, ismeretlen tartomány leend korunk óriási fejlődése az ipar, a technika s általában a természettudományok mezeje, míg ellenben a technikus és természettudós keveset fog törődni a szellemi élet többi viszonyaival. Minden egyes pályánál a képesítő specialis szaktudományok száma oly nagy, tartalma oly bő, hogy az akadémiai szakképzésre szánt időt teljesen igénybe veszi és a gymn. által az általános műveltség szempontjából hagyott hiányok pótlására egyik sem gondolhat.

Nem szabad erre gondolnunk a theologiai szakképzésnél sem. Azért sem, mert ezáltal a tudományos theologiai szakképzés szenvedne lényeges és káros hatású rövidséget; de azért sem, mert a gymnasiumok is miéink, azokban is nemzetünk és egyházunk fiai, nemzeti és egyházi életünk jövő tényezői és reményei nevednek, e növendékeknek legfennebb 10%-ka lesz theologus, és nekünk nem szabad csak ezek érdekében akarnunk segíteni az

észlelt hiányon, hanem az egész érdekében, mindnyájok közös nevelő intézetében, a gymnasiumban.

Vessünk tehát egy futó pillantást az egyes gymnasialis tantárgyak tanítására és az elért eredményre!

1. A vallás tan. A gymnasium végeztével minden növendéknek főbb vonásaiban ismeretesnek kellene lennie a vallásos és erkölcsi élet természetével és alaptörvényeivel, az emberiség vallásos fejlődésének s különösen a keresztyénség multjának főbb mozzanataival, a keresztyén hit tartalmának és a keresztyén élet minőségének jellemző vonásaival, a keresztyénség protestans felfogásának alapelveivel a katolikus felfogással szemben, a hazai protestans egyház történetének és jelen állásának rajzával.

E tájékozottság meg fogja teremni a kedélyre nézve is az óhajtott gyümölcsöt, az élénk, hő ragaszkodást és szeretetet a vallás, a keresztyénség és a protestantismus, s végül hazai protestans egyházunk iránt.

És erre korántsem csak a leendő papnak van szüksége, sőt ennél a mulasztás az akadémiai tanfolyamon még pótolható, hanem szüksége volna ép azoknak, a kik más életpályára lépnek.

Ha ifjaink a vallásos és erkölcsi élet valódi lényegét és becsét, a protestantismusnak a társadalmi étellel szemben magas hivatását felfogva távoznának gymnasiumainkból, akkor nem lenne oly gyors pusztítást soraikban a lélekből minden eszményt kiölő materialismus, nem lennének oly közönyösek a vallásos életközösség és az egyház iránt s nem tekintenék ezt, még a meny nyiben érdeklődnek is iránta, csak politikai és más érdekek eszközének!

Ha e tantárgy tanítása által az óhajtott célt el nem érjük, ennek okát első sorban az alkalmas tankönyvek hiányában, a tananyag helytelen, gyakran minden tervnélküli beosztásában kell keresnünk.

2. A z a n y a n y e l v. Ennek tanítására van szabva 8 éven át évenként; 3—3 óra, két év a nyelv alaktanára, kettő a közönséges és ékes mondatszerkezettanra, kettő az írásművek elméletére és kettő a nyelv és irodalom történelmére? Bőven elég idő arra, hogy a magyar nyelv és irodalom alapos ismeretére eljuthassanak. Eléretik-e e cél? Azok, a kik érettségi vagy akár tanítói szigor-

latot tevők vizsgáit hallgatták és írásbeli dolgozatait nézték, nagyon szomorú tapasztalatokat tehettek. Nélkülöznünk kell olykor a legprimitívebb kellékeket, a helyesírást és helyes szóragozást, nagyon gyakran kell találkozoznunk esetlen, gyarló mondatszerkezettel, és csak ritkán lehet a gondolatok correct, találó szép kifejezésében gyönyörködnünk. És e hiány gyakran fogja megszegyeníteni az illetőket bármely pályán is, szomorúan érezhető hiánya lesz mindenkinél az általános műveltségnek, de tán sehol sem oly kirívó mint a papnál, a kinek oly gyakran kell önállólag és igen rövid idő alatt a legmagasb szónoki stýlban fogalmazni.

Hol itt a hiba? A tananyag elsajátítására idő elég van szabva, a tananyag beosztása helyes, a tankönyvek, mondhatni, kitűnők. Ha e téren nagy fogyatkozást tapasztalunk, okát csakis a tanítás vagy a tanítók minőségében kereshetjük. E tantárgyat, legalább az alsóbb osztályokban, tán egyik intézetünkben sem tanítják állandó szakférfiak. Ezért van az, hogy épen nyelvünk alak-tana és mondatszerkezete az, a miben gyakran még azon növendékeink is járatlanok, a kik a felsőbb osztályokban az illető szak-képzett tanár vezetése mellett, az irodalmi műfajok, a nyelv és irodalom története ismeretében igen szép képzettséget szereztek. Elhanyagoltatik, vagy legalább nem fordítottatik elég erély és szigor az osztályban és azon kívül végzendő írásbeli dolgozatokra sem. Hiányzik a tervszerű összefüggés és fokozat a külön osztályokban kiszabott feladatokban, úgy a tárgyra, mint az alakra nézve; elhanyagoltatik, vagy legalább nem gyakoroltatik kellő szigorral és eredménnyel a dolgozatok bírálata és kijavítása, különben nehezen történhetnék meg az, hogy 8 osztályon fel még csak helyesen írni se tanuljon meg mindenik!

3. Az idegen nyelvek, még pedig:

a) a két klasszikus nyelv. Ezek tanításával az el-érendő cél volna, hogy az ifju az ó kor két klasszikus népének szellemével s különösen irodalmával megismerkedjék; továbbá, hogy lássa és megértse a szavak alakulásának és a mondatok szerkesztésének szabályait két oly nyelvből, melyek ha nem is absolut értelemben tökélyesek, de mindenesetre bevégzettek, változhatlanok, és hogy különösen elsajátítsa a kifejezés azon alaki tökélyét, a mi fő oka annak, hogy e két nyelv irodalmát kiválóan klasszikusnak

nevezzük. — Meglehet, hogy az irt célból elég lenne talán csak az egyiknek tanítása, és akkor alig jöhetne még csak kérdés alá is, hogy ezen egynek — az irt célra tekintettel — a görögnek kellene lennie. Nyelve gazdagsága, alaki tökélye, irodalma terjedelme, alaki és tartalmi műbecse, tudományának, bölcsészetének eredeti fejlődése stb. végetlen magasságra emelik a latin nyelv és irodalom felett. Képzeljünk csak valakit, a ki a görög mythologiáról, egy Homerról, Sophoklesről, Platoról, Aristotelesről stb. stb. mit sem hallott, vagy ha hallott is, de közvetlenül mindebből mit sem tapasztalt, s így legfennebb olyasforma tudása volna róluk, mint nekünk jelenleg van India vagy Egyptom isteneiről vagy irodalmáról; — Zeuszról és „kékszemü leányáról“ csak oly módon és annyit tudjon, mint mi Varunáról és Ussáról, az Iliással csak úgy legyen ismeretes, mint mi a Schah-Naméval stb., és könnyü lesz átlátni, hogy egy ily ember nehezen fogja teljesen otthon találni magát a mai világ miveltségi társadalmi életében is s nehezen fogja megérteni és élvezni korunk művészetét, költészetét vagy bölcsészetét is. Ezen szempontból tehát feltétlenül szükséges a görög nyelv és irodalom tanulása minden, bármely életpályára készülő valódi művelt emberre nézve; az orvosnak, jogásznak, tanárnak ép úgy mint a papnak.

Ezen kívül a papnak saját szaktudományára nézve is elengedhetlen segédeszköz a görög nyelv tudása. Protestans papot még csak képzelnünk sem szabad úgy, hogy az új testamentum eredeti szövegével teljesen ismeretlen legyen, azt pedig, hogy a görög nyelvet a theologiai tanfolyamon kezdje egészen újból tanulni, annyival kevésbé várhatjuk, mert e tanfolyamon úgy is kell egy addig merőben ismeretlen nyelv családdhoz tartozó s így nehéz új nyelvet, a hébert, tanulniok. A ki a theologiai tanfolyamra úgy lép át, — a mi fájdalom épen nem példátlan — hogy görögül alig tud olvasni, az a tanfolyam végén sem igen tudná megmondani, avagy bár megérteni, hogy miért hibás a vulgata egyik vagy másik fordítása.

De bár az irt szempontokból a latin nyelv és irodalom alatta áll is a görögnek, azért mégis önmagában is becses, és azon szerepnél fogva, melyet a latin nyelv a modern világ tudományos és társadalmi életében a legújabb időkig elfoglalt, absolute szükséges,

sőt nélkülözhetlen minden tudományos pályán levő emberre nézve. Korunkban minden tudományágban nagy súlyt fektetnek az illető tudomány genesisére, de sehol sem akkorát, s sehol sem is annyira lényeges ez, mint a theológiának kivétel nélkül mindenik ágában. Tudjuk, hogy ehez a latin nyelv ismerete nélkül hiányzik a kulcs. A theológiát bár csak némileg tudományosan is nem tanulhatja az, a ki nem képes — ha tán némi fáradsággal is — de önerején megérteni azt, a mi latinul van írva.

A classicus nyelvek tanítása céljának elérésére van α) a latin nyelvből a 8 osztályon át $(8+7+6+5+5+5+3+3)$ 42 óra. Az óraszám alig kevesebb, mint a régi jó időkben, mikor még minden gymnasiumot végzett ember beszélt latinul; inkább csak az óraszámok beosztása ellen lehet kifogás, a mennyiben az első évekre igen sok, a két utolsó évre pedig igen kevés (3—3) óra van téve, holott ép ezen időszak az, melyben az ifju a classicusok szellemébe leginkább képes volna behatolni, s az irodalom legmagasb termékeit is érteni és élvezni tudná. A tananyag beosztásáról általánosan alig mondhatni ítéletet, miután ez majd mindenik intézetünkben különböző, sőt ugyanazon intézetben is olykor évenként változó. Mások és változók a nyelvtanok, a mondattanok, az auctorok és az ezekből kiválasztott darabok. Ha a válogatási szabadság a valódi szakképzett tanárnak és az ahoz teljesen értő paedagogarchának bizonyos határok között megengedhető is, de azon csaknem teljes önkény, mely nálunk jelenleg dívik, s különösen a mi körülményeink között, hol a 4, sőt helyenként a 6 alsó osztályban nem állandó szakférfiak, hanem egy-két évre alkalmazott végzett theológusok tanítanak, s hol gyakran maga a paedagogarcha is nem ezen tudományág szakembere, — épen nem tanácsos, sőt esetleg nagyon káros is lehet. Oly nagy terjedelmű tananyag 8 évre való célszerű beosztása még a valódi szakférfiakra nézve is nagy és terhes munka, hátha még az egyéni, — és olykor avatatlanok egyéni önkényére és szeszélyére van bízva!

A tananyag beosztására még csak annyit kívánok megjegyezni, hogy óhajtandó volna, ha a két felső osztályban a latin irodalom bölcsészeti termékeivel (Cicero és Seneca) is megismerkednének; e bölcsészeti művek tárgya (pl. de amicitia, de senec-

tute, de officiis, de natura deorum, de providentia, de consolatione), és könnyű, mondhatni dilettansi tárgyalási modora — tapasztalásból-tudom — nagyobb vonzerővel bír azon korban az ifjui lélekre, mint bármely más latin auctor. Továbbá elkerülhetlen volna, hogy a négy felső osztályon át a római és görög régiségtannak, mythológiának és irodalomtörténetének bármi rövid és dióhéjba szorított rendszerét eltanítsák; a részletekkel megismerkedhetnek a classicusok olvasása közben, de a részlet, ha egy kis rendszer nem tartja össze, igen könnyen széthull.

β. a görög nyelvből van a 4 felső osztályon át (7+6+3+3) 19 óra. Kétségkívül igen kevés. Ha a két első éven 7+6 óra elég a nyelv alak- és mondattana elsajátítására, de a két felsőbb osztályban a 3+3 óra mondhatni nevetségesen kevés a gazdag görög irodalom bármi kis mértékű megismerésére is. Két éven át nagy fáradtsággal megtanulni e nyelv valóban bonyolult és nehéz alaktanát, hogy aztán egy pár száz verset elfordítson Homerból, s tán még pár fejezetet Platoból, valósággal háládatlan erőfeszítés. Vegyük még ehhez azt is, hogy a két felső (7-ik és 8-ik) osztály oly módon tul van tömve nevezetes és terhes tantárgyakkal, a melyek a tanulónak egész idejét igénybe veszik, hogy a görög és latin tanulását merőben elnyomják: és akkor nem fogunk csudálkozhatni azon jelenségen, hogy már csak a kivételek közé tartozik, ha valaki bár annyit tud e két nyelvből a 8-ik osztály végén, mint a mennyit a 6-ik osztály végeztével tudott. Pedig a tanítást a két felső osztályban mindenütt jeles szakférfiak vezetik. — Azon jelenséget pedig, hogy a 8-ik osztály végén a 42 órás és sokkal könnyebb latin nyelvből alig tudnak többet és jobban, mint a 19 órás görögből, holott a görög tanulása alatt sokkal inkább vannak terhelve más tantárgyakkal is, — könnyen fogja megfejteni tudni az, a ki betekint a 4 alsó osztályban tanítani szokott tanítók tanítói szigorlati latin stylusába!! Sapienti sat.

γ. Az élő nyelvek közül a tudomány — és nekünk magyaroknak — a társadalmi és állami közélet szempontjából elengedhetlen, — és tán egyedül általánosan elengedhetlen a német nyelv tudása. Ha későbbi életpályánk különösen szükségessé tenné még valamelyik másik élő nyelv megtanulását is, arra rendszerint a szaktanfolyam alatt kell időt szakítanunk; de a gymna-

siumban a két classikus és a német nyelven kívül még más nyelvet is tanulni csak kivételképen lehetséges; pl. olyanoknak, kik németül már tudnak, vagy a görög tanulása alól felmentvék, vagy aztán tanulótársaik fölött rendkívül kiváló észtehetséggel bírnak; a többieket eléggé igénybe veszi a rendes többi feladat tisztességes elvégzése.

A német nyelv tanításával elérendő cél volna, hogy az ifju meg tudja érteni a német szépirodalmi és szakmunkákat, adott viszonyok között könnyűséggel bele tudjon jönni a nyelv beszédésébe és irásába is, és tudjon és ismerjen valamit a német remekirodalom legkiválóbb alakjairól és műveiből. — Van e tantárgyra a négy középső osztályban (8+6+3+4) 21 óra. — A cél egyik részének elérésére elég; s miután a tanítást csaknem mindenik intézetünkben mind a négy osztályon át egy állandó szakember vezeti: növendékeink — általában mondhatjuk — az óhajtott sikerre el is jutnak. Csupán a német irodalommal való bővebb megismerkedésre nincs idő, a minek a két felső osztályban volna helye, hol már a német nyelv nem kötelezett tantárgy; a mely idő alatt ifjaink jelentékeny nagy része a német nyelvből nagyon sokat felejt, nem igen lévén e két év alatt sem ideje sem különös alkalma és szüksége arra, hogy német munkákat olvasson.

4. Tán egyetlen tudomány sincs, melynek ismerete az általános műveltségnek oly elengedhetetlen feltétele volna, mint a történelem. Önként értetik, hogy a gymnasiumban e tudományt csak az általános műveltség szempontjából taníthatjuk, nem pedig mint szaktudományt. E célból pedig elég, ha a tanuló megismerkedik az emberiség és a legnevezetesebb nemzetek főbb, korszakalkotó eseményeivel, a történelem főbb korszakai általános jellemével. Az, mi a szaktudomány előtt oly főjelentőségű, az események részleteinek, mellékkörülményeinek, az okmányoknak ismerete és bírálata, tulterjed a gymn. tanítás körén s legfennebb csak kostolóul mutatható fel egy pár példában, különösen a honi történelem tanításánál, a hol már kissé közeledhetünk a szaktudományi módszerhez, annyival inkább, hogy ennek tanítása a legutolsó évre s aránylag elég sok (4) óraszámra van téve.

A világtörténelem tanítása kétszer jön elő a gymn. tanfolyamon. A 4. és 5-ik osztályban 3—3 órán, a 7-ik osztályban ismét-

lődve 8 órán. Tehát tanulóink azután, hogy az első cyklust bevégezték, már egy év múlva újra kezdik. Nehezen hiszem, hogy azon egy év értelmi fejlettségükön oly nagy változtatást tenne, hogy a másodszori cykluson már sokkal magasb, tudományos szempontu és álláspon tu előadásra és tárgyalásra legyenek képesítve. Tényleg is azt látjuk, hogy a 4-ik és 5-ik osztálybeli tankönyv (Szilágyi) és a 7-ik osztálybeli (Hunfalvi vagy Somhegyi) a tárgyalás tudományos módszerére és magaslátára nézve alig különböznek egymástól. Én hiszem, hogy a történelem rendszeres tárgyalása elég volna a gymnasiumban egy — még pedig a felsőbb cykluson; és akkor nem kellene egy osztályban 8 órával halmozni össze, a mi által lehetetlen, hogy a többi tudományok azon osztályban rövidséget ne szenvedjenek (tényleg a nyelvek), hanem az 5., 6., 7-ik osztályokba kellene beosztani, meghagyva a 8-ik osztályra 4 órával a magyar történelmet, a mi elég volna arra, hogy ifjaink a történelemmel együtt hazai közjogunk fejlődésének főbb mozzanataival is megismerkedjenek annyira, a mennyire egy mimivelt honpolgárnak elkerülhetetlen szüksége van, még pedig nemcsak a mivelt társasági életért, hanem azért is, hogy mint honpolgár a jelen közjogi életét, ennek problémáit megérteni, önállólag megítélni és azokra nézve honpolgári kötelességét teljesíteni tudja.

Az alsóbb osztályokban a régi és az új földrajz lenne terjedelmesebben és alaposabban, szakképzett egyének által tanítandó, mert növendékeinknek, és gyakran a legjelesebbeknek is ebben való járatlansága csaknem botrányos.

5. Előadásomban együttesen és nagyon röviden szólhatok az u. n. real-tudomány ágakról, u. m. mennyiség- és mértan, természettan és természetrajz. Ezek iránt értettük meg és teljesítők is leggyorsabban a kor intőszavát. E tudományágakat csaknem mindenik tanintézetünkben a legelső osztályon elkezdve állandó szaktanárok tanítják, míg a többi, human tudományágakat rendszeresen csak a legfelsőbb osztályokban. Igen jellemző és tanulságos világot vet tanintézeteink újabb fejlődési irányára az e tekintetbeni összehasonlítás! A 61 órán át tanított classica literaturára van enyedi főtanodánkban 1, a kolozsváriban 1, a m. vásárhelyiben pár év óta két állandó rendes tanár, az 50

órán tanított real-tudományágakra pedig az enyediben 3, a marosvásárhelyiben 3, a kolozsvárban 4 rendes tanszék! korántsem a reáltudományok iránti idegenkedés szól belőlem. Lelkemből örvendek azon nagy gyarapodásnak, mely intézeteinket az utolsó évtizedben e tekintetben csaknem a legmagasb igények színvonalára emelte, csak azt hibáztatom, hogy ez idő alatt csaknem mitsem tevénk a gymnasialis és human nevelés kétségtelenül legfőbb tényezője és legelső tantárgya a classica literatura érdekében, csak azt fájlalnám, ha e mulasztás oka egyházkerületünk vezérférfiainál is azon kicsinylés volna, melyet a dologhoz nem értő közvélemény a classica literatura iránt táplál.

A reáltudományoknak szánt óraszám is annyi, hogy többet még reál-gymnasiumban sem kívánhatni. Mennyiség- és mértan 23, természettan 12, természetrajz és vegytan 15. A tananyag beosztása ellen lehet, s tudom is hogy van a szakférfiaknak kifogása, de ha egyéb jól van, ezen legkönnyebb segíteni. Az eredmény, mit elérnek, főleg az utóbbi években általában örvendetes, mondhatni, a legmagasb igényeket is kielégítő; úgy, hogy némely tanárnál tán túl is haladja a gymnasium határvonalait és a szaktudomány — az akadémiai tanfolyam — magaslatára emelkedik. E szerint ifjaink e tudományokból bizonyára könnyen megszerezhetik, s nagy része meg is szerzi azon általános tájékozottságot, mely minden mivelt embernek — bármely pályán legyen is — szükséges, s azok, kik reál-pályára lépnek, szaktanfolyamukon könnyűséggel fognak tovább haladhatni. És ha néha mégis találkozunk gymnasiumot végzett ifjuval, ki e tudományok terén is botrányos tájékozatlanságot árul el: ennek okát nem a tanításban kereshetjük, hanem intézeteink azon közös és minden tantárgyra kiterjedő hibájában, hogy nem járunk el kellő szigorral annak megítélésében, ha vajjon a növendékek elsajátították-e évenként kellőleg a kiszabott persumnak legalább a minimumát, vagy ha után jártunk is, „kegyelmességet“ gyakorlunk, átbocsátjuk a felsőbb osztályba arravaló előkészület nélkül, s miután ez rendszeren a gyengébb tehetségűekkel történik, igen természetesen nem fognak tovább haladni tudni tehetségesebb és képzetesebb tanuló társaikkal, s csakhamar elkövetkezik rájuk nézve azon idő, midőn már csak felejtani és butulni tudnak, a mikor aztán hiábavaló a

legkitünőbb tanítás, hiábavaló minden buzditás, minden erőltetés; vagy el kell bocsátnunk őket, vagy — mivel ez utolsó lépés előtt mégis csak meglágyul szivünk — kegyelemből még egy osztályal fennebb vinnünk, mert egy osztályt csak egyszer szabad ismételni.

Az ilyen megkegyelmezettekkel történik meg aztán az érettségi vizsgán, hogy nem tudnak latinul conjungálni, görögül declinálni, törtszámokkal osztani, pedig mindezt valaha még tudták, s ép a felső osztályokban feledték el, hol pedig mind e tantárgyakat szakképzett rendes tanár tanítja; de igen természetes, hogy ott, hol a legnehezebb classicusokat az irodalmi műbecs és tartalom megismerése szempontjából, — hol a logaritmusokat, trigonometriát tanítják, ott nincs helye a declináltatásnak és az összeadás tanításának. És ha az ilyen, legalább másodszori érettségi vizsgán, még egyszer „megkegyelmeztetik“ és ha — a mint legtöbbször történni szokott — a theologiai tanfolyamra lép: tessék elképzelni, hogy a legnagyobb erőfeszítéssel, utánjárással is minő exegetákat, vallásphilosophusokat, dogmatikusokat nyerünk belőlük! Mert kevés az, hogy nincs kellő előismeretök: azt ügygyelbajjal csak kipótolhatnók, kedvökért a tudományokat alattibb fokon kezdenők, legalább az elemi részeket népszerűbben, terjedelmesebben adnók elő, lassabban haladnánk, s így, ha a tudomány magasb régióiba nem jutnának is be, de annyira mégis elvezethetnők, hogy bár annyira ismerjék meg öntudatosan s kissé tudományosan is a keresztyénséget, a mennyi élénk vallásosság és magasztos hivatásuk iránt érzett buzgó szeretet mellett elég arra, hogy egy egyszerűbb egyházközségben a keresztyén vallásos és erkölcsi életet plántálni, ápolni és gyümölcsöztetni tudják. Nem úgy értem én ezt, a mily értelemben Erdélyben a „status szeke-rébe szükségeltető faszegekről“ szokás beszélni. Hanem a legkeményebb és legcomplicaltabb szerkezetű vasgépben is a szegek mellett, melyek az egészet összetartják és az egésznek is terhét hordozzák, vannak csak a részek összetartására és a részek terhének hordozására rendeltetett szegek, a melyek sokkal vékonyabbak lehetnek és a magok hivatását a gépben ép oly kitünően teljesíthetik, mint a derékszegek, míg ha faszegekkel pótoljuk, ezek széttörnek és az egész gép járását akadályozzák bármily

szilárd vasból legyenek is a derékszegek. Már ilyen vékonyabb, de azért vasból való szegekre igenis lesz szükség, és valódi, nélkülözhetlen szükség mindig a status szekerében, a hol hiában próbálnák a derékszeget, mert az „nem talál oda“. És ilyen vékonyabb, meglehet nagyon vékony, de azért vasszegeket tudnánk alakítani a kevés, meglehet nagyon kevés előismeretű ifjakkól is, de bűvészek nem vagyunk, lényegét semminek átalakítani, — mint protestans theologusok bort vérré, kenyeret hussá, fát vassá átváltoztatni nem tudnak. Ez esetben pedig már fával van dolgunk, s nem az a főbaj, hogy keveset tudnak, hanem az, hogy elvesztették a bizalmukat, s igen gyakran valósággal a képességüket is ahoz, hogy tanulni tudjanak. Egyes 8-kat még tán beléjük erőszakolhatunk, de értelmet, de a dolog lényegének felfogását nem. Volt theologus tanítványom, a ki azt, mit 5. és 6-ik osztályos tanítványaim nagy része két órai magyarázat után teljesen, oly módon, hogy lehetetlen elfelednie átértett, ugyanazt, ugyanazon héten tartott, de már 6 órai ép oly népszerű, csak hogy részletesebb és több példával világosított előadásom után még csak nem is sejtette, s a 6 szóban kifejezhető és a hosszas kifejtés alatt legalább százszor ismételt alapigazságnak épen az ellenkezőjét mondta, vagy mondta, mondta meglehetősen a mi az írásba vagy könyvbe egy lapra, vagy levélre írva volt, egyetlen egy tételnek bizonyítékait, s végre bámulva kellett tapasztalnom, hogy nem tudta miért mondta, nem tudta mit bizonyít.

Igy történhetik meg aztán, hogy — dicsekedés nélkül mondom, de igazat mondok — mig sok tanítványunk oly theologiai szakismerettel lép ki intézetünkől, hogy a leghiresebb külföldi egyetemnek növendékeivel is kiállhatná a versenyt, addig találtattak olyanok is — s korántsem csak most és Enyeden — a kik nem tudták megmondani hány tanítványa volt az Urnak, s magam is találtam olyanra, ki, midőn történetesen azt kérdelem tőle, ki volt a keresztyénség alapítója? nem tudta kitalálni, és a sugás után vonakodás nélkül fogta Mahumedre. Mellékesen megjegyzem, hogy bár a kegyelmesség erényét bizonyos fokig mi is gyakoroljuk, de ez, s még pár ilyen nem jutott el oda, hogy még tán a főt. szigorlati bizottság kegyelmét is várja. — Az ily szerencsétlenek száma ugyan kevés, s örömmel mondhatom, apa-

dóban van, de azért a baj, mely nálok ily eclatanter nyilatkozik, kisebb mértékben igen terjedt. Nem tudnak, mert nem szoktak igazi értelemmel, gondolkodva tanulni. E baj okát pedig lehetetlen másutt, mint a gymnasiális tanításban keresni. És miután gymnasiumaink felsőbb osztályaiban oly tanférfiak működnek, a kik — ha tán esetleg vagy egy kivétel volna is, de — általában szaktudományaiknak egyetemi színvonalán állanak, a módszertanban és a tanítás gyakorlatában teljesen otthonosok, olykor ép kitünők, e baj alapjának az algymnasiunai tanításnál kell megvettetnie, még pedig oly mélyen, hogy a már kitünő felsőgymnasiunai tanítás sem képes gyökeresen orvosolni. És ezen épen nem csudálkozhatni. A gymn. tanításnál a tanítóban a szaktudomány rendszeres és alapos ismerete csak *conditio sine qua non*, de a sikert magában nem biztosítja. Itt — sokkal inkább, mint az egyetemi tanításnál — különös kellék a tudomány módszertanában és tanításában való gyakorlottság. Szükség-e bizonyítanom, hogy havégzett theologusainkból egy-két évre ideiglenesen alkalmazott algymnasiunai tanítóinkban az elsőt olykor fel is találjuk, de az utolsóról, a különös kellékről, még csak szó sem lehet. Hiszen a szaktudományra még kellő szorgalommal könnyen elkészülhetnek, némelyikök készen is van, de a tanítás gyakorlatába még a kész szaktudós is alig jön bele egy-két év alatt. De nem késedelmezem tovább e tárgynál, jóllehet még igen sokat és szomorú dolgokat mondhatnék el. Azonban hiszem, hogy eddigi előadásomból is kitünt, mik a gymn. tanítás hiányai, miken kell — és hogy azokon sürgősen kell segitenünk. Igaz, hogy mi a közgyűlés által erre egyenesen kiküldve nem vagyunk, de miután a theologiai tanfolyam akadémiai színvonalán álló berendezéséről kell tervet adnunk: okvetlen ki kell terjeszteni figyelmünket és felhívni a közgyűlés intézkedését arra, a mi az „akadémiai színvonalon“ álló theologiai tanfolyamnak s általában a világ bármely akadémia tanfolyamának elengedhetlen előfeltétele. Hogy még egyszer megnevezzem:

1-ör. Állandó szakképzett tanárokat alkalmazni a human tudományokra is mindenütt.

2-ör. Helyesebben osztani be a tananyagot az egyes osztályokban, a beosztást pontosan körülírni és szigoruan felügyelni,

hogy a kiszabott pensum évenként elvégeztessék, — s csak olyanok vitessenek felsőbb osztályba, a kik ott a tanulást megbirják. (Folyt. köv.) Dr. Kovács Ödön.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

— Dr. Pfeiderer, a modern theologia egyik legkitünőbb képviselője. ezen félévben kezdte meg előadásait a berlini egyetemen, — korábban jévai tanár volt. — Ő a tübingai Baur tanítványa, s székfoglaló beszédében a theol. tudományok főfeladatául jelölte ki. hogy a vallásbölcészeti és metaphisikai problémákat az exact tudományok újabb vívmányai alapján a tübingai nagy gondolkozó szellemében oldja meg.

— A porosz egyházi főtanács a tartományi zsinatok megkeresése folytán elrendelte, hogy ha valamelyik lelkésznek lelkiismereti aggodalmai vannak az iránt, hogy elvált személyek új házasságát megáldja, megbizhat az áldás kiszolgáltatásával egy más lelkészt, a kinek ilyen aggodalmai nincsenek; de reméli, hogy ez igen ritkán fog előfordulni. Másfelől határozottan visszautasította azon kívánságot, hogy fegyelmi rendszabályokat alkalmazzon olyanok ellenében, kik a házasságnál az egyházi áldást igénybe nem veszik.

BELFÖLDI SZEMLE.

A magyarországi prot.-egylet választmányi gyűlése.

A prot. egylet központi választmánya egy év óta nem tartott gyűlést, nem volt rá szükség, mert az egylet a tavalyi évben annyit kezdeményezett, hogy a folyó év csak a végrehajtás éve lehetett. Mostanig már a kezdeményezett ügyek annyira megszilárdultak, hogy bátran lehetett újabb vállalathoz kezdeni. Ezen vállalat pedig a magyar protestáns egyház történetének megiratása.

Voltaképen ezt is kezdeményezte már az egylet, sőt ezen kezdte működését, de az eszköz, melyet választott, nem vezetett célhoz, jóllehet 600 frtos pályadíja épen nem mondható csekélynek a mi viszonyaink közt. Most megbizta Szeremlei Sámuel urat, hogy dolgozza ki az egész egyháztörténelmet. Ugy tudjuk, hogy Szeremlei ur régóta foglalkozik e tárgygyal, s azon helyzetben van, hogy 1877. elején sajtó alá bocsáthat egy vastag kötetet. Tehát a Theologiai könyvtár második harmadéves folyama a legvártabb és legérdekesebb ujdonsággal fog megindulni.

Ballagi ur, a biblia fordítója jelenti, hogy munkájával annyira előre haladt, hogy a nyomtatást már meglehet kezdeni, s tavaszra az ó-testamentum harmadrésze elkészülhet. A választmány ugy intézkedett, hogy a revisorok a kefelenyomatot kapják meg, s nézzék át, továbbá utasította a Theol. könyvtár szerkesztőjét, hogy hirdesse ki, hogy bárki, a ki ezen ügy iránt érdeklődik, kérhet a szerkesztőtől kefelenyomatot, ki azt az egylet költségén elküldi, s az illető megteheti bíráló és javító észrevételeit levélben akár Ballaginak, akár a hivatalos revisoroknak, kik azokat érdemök szerint méltányolni fogják. Így a hazának bármely fia befolyhat e fordítás tökéletesebbé tételére, senki sem lesz elmellőzve, egy levelező lapjába kerül az egész, s különösen a debreceni szentek örködhethetnek, hogy meg ne hamisítsák a bibliát a gonoszok.

Megvizsgáltattak a pénztárnok és a Theol. könyvtár számadásai. Ez utóbbinál a mult évről 70 forint pénztármaradék jött át a folyó évre. A részletes kimutatást a jövő számban közöljük, midőn bárki összehasonlíthatja a már közlött nemhivatalos számadás adataival.

A jövő évi közgyűlés május 7-én lesz Kecskeméten, addig a pénzkészlet a pénztárban fog maradni, a választmány most semmi-féle célra nem szavazott meg pénzt.

A választmányi tagok szép számmal voltak jelen a gyűlésen, de a vidéki fiók-egyletek elnökei közül csak egy jelent meg. Ha a fiók-egyleti tevékenység csak fél akkora elevenséget mutatna, mint a központi, ezóta jóval nagyobb munkát lehetett volna végezni.

V e g y e s e k .

— Érdekes új könyv jelent meg, címe: „Egyházi kanonok, melyeket részint a magyarországi, részint az erdélyi régi kanonokból egybegyűjtött s a kor kívánatahoz képest több másokkal is bővített és kissé rendbe szedett Geleji Katona István az erdélyi igazhitű egyházak püspöke. 1649. S függelékül a Szatmár Németiben 1646. évben tartott nemzeti zsinat végzései. Magyar nyelvre fordította Kiss Áron porcsalmai ref. lelkész s a szatmári ref. egyházmegye esperese. Kiadja a szatmári reform. egyházmegye.“ Kiss Áron ur nagy szolgálatot tett a Geleji kánonok lefordításával a ref. egyház szervezeti ügyének, és pedig oly szempontból, mely talán a kiadást elhatározók nem mindenikének lebegett szemei előtt. Nálunk dogmaszerű tudata az egyházi férfiaknak, hogy „a Geleji és komjáti kánonok jogilag érvényben vannak, és azokat zsinat nélkül megváltoztatni sem szabad, jóllehet egyes tételeik már elavultak;“ ezt minden kálvinista pap így mondja, mert — így hallotta mástól, de minél ritkább az olyan ember, ki ezen kánonokat valaha olvasta, mert — megvallva az igazat — bizony mi már nem szoktunk latinul olvasni, s az apánktól hallottuk, hogy az ő idejökben is, bár mindent latinul tanultak, de csak a tizedik pap tudott ezen nyelven olvasni. Most ezen kánonokat magyarul olvasva milyen sokan fognak meglepetve felkiáltani, hogy voltaképen nincs már ezekből érvényben semmi, csak néhány olyan tétel, a mi mindig és mindenütt érvényes lesz, sokan pontosan meg tudják mutatni azon egyházkerületi határozatokat, melyek egyenes és merő ellentétben állanak ezen kánonokkal, melyekről az a hír, hogy szentek és sérthetetlenek, s csak zsinat útján és fejedelmi megerősítéssel változtathatók! Az ily féle elmékedések reméllem szaporítani fogják azok számát, kik a mai amabilis confusio megszüntetését s az egyház szabatosabb szervezését ohajtják.

A mi a fordítást illeti: az mindenütt világos és egészen új nyelvezetű, a mi nagy előnyére válik.

